

Media ana dilimizin aynasıdır

Dublyaj filmlərində Azərbaycan dili normalarına sayğısızlıq

“Xalq qəzeti” ilə Dövlət Dil Komissiyası yanında Monitoring Mərkəzinin birgə layihəsinə əsasən, ölkəmizdə xarici filmlərin dublyajı zamanı yol verilən və qeydə alınıb sistemləşdirilən qrammatik norma pozuntularını, üslub və ifadə yanlışlıqlarını oxuculara təqdim edirik.

Qrammatik norma pozuntuları

Müasir Azərbaycan dili mükəmməl qrammatik quruluşa, zəngin lüğət tərkibinə və ifadə vasitələrinə malikdir. Bununla yanaşı, dilimizin hüdudsuz imkanlarından yetərincə və düzgün istifadə edilməməsi halları təəssüf doğurur. Monitoringin nəticələri daha çox morfoloji aspektdə ismin hal şəkilçilərinin qarışdırılması, başqa sözlə, idarə əlaqəsinin pozulması, sintaktik əlaqələrin pozulması, inversiya, dilimiz üçün səciyyəvi olmayan cümlə quruluşu özünü göstərir. Onlardan bəzilərinə nəzər salaq:

Birinci (birincisi), əsgərlər* həmişə özlərini layiqli **aparmalıdır (aparmalıdırlar)**. Hamı bir yerdə. **İkinci (ikincisi), əsgərlər*** öz hərbi **təcürbəsini (təcürbələrini)** daha da **təkmilləşdirməlidir (təkmilləşdirməlidirlər)**. **Üçüncü (üçüncüsü), əsgərlər*** həmişə hərbi andına sadıq **olmalıdır (olmalıdırlar)**. **Dördüncü (dördüncüsü), əsgərlər*** həmişə qənaətcil **olmalıdır (olmalıdırlar)** (bədi film).

Bu nümunədə sintaktik əlaqə pozuntusunu, xəbərin mübtədə ilə uzlaşmamasını müşahidə edirik. Kontekst, həmçinin sıra sayına mənsubiyyət şəkilçisinin əlavə olunmasını tələb edir.

İlyas, bu gün uzun **yol (yola)** çıxırsan (bədi film).

Burada hal şəkilçisinin fonunda idarə əlaqəsinin pozulmasını müşahidə edirik.

İctimai nəqliyyatdan istifadə etmək üçün isə **neqativ kovid test nəticəsi (kovid testinin neqativ cavabı)** göstərilməlidir (sənədli film).

Bu isə söz sırasının pozulması, sintaktik norma pozuntusu halıdır.

Siz **baletşünasları* öz rəqsinizlə* diqqətlərini* (öz rəqsinizlə baletşünasların diqqətini)** cəlb eləmək istəyirsiniz? (cizgi filmi).

Bu **kampyuterlər** çoxdan **köhnəliblər (köhnəlibdir)** (bədi film).

Nümunədə mübtədə və xəbərin uzlaşması qorunmayıb, kəmiyyət pozulub.

Hər bir sənaye **sahələri (sahəsi)** üzrə **mütəxəssislərlə*** tam **işlək*** modellər hazırlamışıq (sənədli film).

Burada isə miqdar sayı ilə ifadə olunan ismin cəm şəkilçisi ilə işlənməsi halını müşahidə edirik.

Üslub və ifadə səhvləri:

Monitoringin nəticələrinə əsasən deyə bilərik ki, tərcümələr zamanı üslubi səhvlərə də yol verilir. Fikrin aydın ifadə edilməməsi, söz və ifadələrin düzgün seçilməməsi də təəssüf doğuran məqamlardandır.

Ama vəkilimiz Ərhan beyin dediyi kimi **məhkəməmizə sonsuz qədər inanıram (məhkəmənin ədalətli qərar verəcəyinə ümid bəsləyirəm)** (teleserial).

Akvariumlar daha əvvəl olmasa da, Viktoriya dövründən bəri mövcuddur. Hətta indinin özündə belə, şüşə qutu içərisində su **olduğca** ovsunlayıcı görünür. **(Akvariumlar Böyük Britaniya kraliçası I Viktoriyanın hakimiyyəti dövründən istehsal olunur. İşığı daxilə asanlıqla keçirdiyi üçün şəffaf akvariumlardakı su daha aydın və duru görünür)** (sənədli film).

Şəffaf şüşələri əridib isti prosesini (şəffaf şüşələrin əridilməsi prosesini) təhlil eləyəcəyik (sənədli film).

Biz qayqa və şübaların **sirlərini açırıq (hazırlanması üsulları haqqında danışırıq)** (sənədli film).

1953-cü ildə **döyüşlərə*** son qoyulduqdan sonra **oların raketləri*** və tankları **öz yerlərində* yatır (bu günə kimi bazalarda qorunur)** (sənədli film).

Parisin iqlim hədəflərinə çatmaq istəyirsinizsə, burada, zəngin qərb sənaye ölkələrində **iki tonlux** elektrikli ... sahib olmaq **yaxşı deyil** (sənədli film).

Metro ərazisi təxminən 30 milyon **insana ev sahibliyi edir**. Və onu müşayiət edən avtomobillər, **avtobuslar*** və **mopedlər*** çoxlu tullantıya çevrilir (sənədli film). **(Bu ərazidə hərəkət edən çoxsaylı avtomobillər, avtobuslar və mopedlər havanın dəhşətli dərəcədə çirkənməsinə səbəb olur** (Konteks Dehlidə havanın yüksək səviyyədə çirkənməsi ilə bağlıdır)).

Nyu-York sakinləri şəhərin tranzit xəttini ürək-damar sisteminə bənzədirlər. Qan dövranında olduğu kimi yol şəbəkəsi sanki böyük bir almanın bütün ehtiyaclarını ödəyir (sənədli film).

Son iki nümunədə cümlələr bir-biri ilə məntiqi ardıcılıqla bağlanmır və fikir anlaşılmaz olaraq qalır.

Tərcümənin yüksək səviyyədə olunmaması, mütərcimlərin yol verdikləri üslub xətaları filmin bədiliyyətinə, həm də mükəmməlliyinə həlmlə gətirir:

Boran və çovğunlarla* yonulmuş son dərəcə soyuq dağlar **Yer üzündə ən düşmən yerlərdən*** biridir **(Yer planetinin ən təhlükəli yerlərindəndir)** (sənədli film).

Dünya əhalisinin 2/3-si **elektriklə hərəkət etmək üçün müasir infraquruta** sahib olmanın uzun illərə başa

gələceyi bölgələrdə **yaşayırlar** *(Dünya əhalisinin 2/3-si avtomobillərlə hərəkət üçün müasir infrastrukturun uzun müddətdən sonra qurulacağı bölgələrdə yaşayır)* (sənədli film).

Çünki bu tip bir avtomobilin tamamilə elektrikli olacaq gələcək zamanda ətrafımızda olmağa nə qədər davam edəcəyini kim bilir? *(Çünki bu tip elektrik avtomobillərinin istehsalının gələcəkdə həyata ke-*

çirilib-keçirilməyəcəyini bilmirik) (sənədli film).

Sonra **traktorlar*** kaktus meyvələrini emal zavoduna göndərir *(Sonra kaktus meyvələri traktorlarla emal zavoduna daşınır)* (sənədli film).

Məni **içindən çıxardıqı bu qədər pisliyədən sonra (bu qədər çətinlikdən çıxardığına görə)**, mənə elədiyi bu qədər yaxşılıqdan sonra gözündən **düşməyən** qorxdum (teleserial).

Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, uşaq filmlərində üslubi xətalara xüsusilə yol verilməzdir:

Bir çox illər bundan əvvəl (çox qədim zamanlarda) bizim planetimizdə dinozavrlar yaşayıb. **Onların sortu nəhəng idi.** *(Onlar nəhəng idilər)*. Lakin bu qədər böyük olanların içində xirdalara da rast gəlmək **mümkündür** *(Lakin iri dinozavrlarla yanaşı, kiçik dinozavrları da görmək mümkün idi)*. Bu dinozavrlar **pişik boyda idilər (o qədər kiçik idilər ki, gözə dəymirdilər)** (cizgi filmi).

Bizim yanımızda, planetimizdə isə **insanlar* yaşayır. Onlar*** müxtəlif quruluşda, ölçüdə və rənglərdə **olur** *(Bizim planetimizdə isə insanlar yaşayırlar. Onlar müxtəlif bədən quruluşuna, ölçüsünə və dəri rənginə malikdirlər)* (cizgi filmi).

Bu Yer kürəsidir. Onun qayğısına qal. **O sahib olduğumuz yeganə varlıqdı.** *(O hamımızın evidir)* (cizgi filmi).

Yer Kürəsi Günüdür. Yer isə **dünyada olanların*** bir hissəsidir **(kainatdakı planetlərdən biridir)** (cizgi filmi).

Amma bu gün Yer Kürəsi Günüdür. **Planetdən küçədə zövq almaq yaxşıdır** *(Planetimizi təbiəti sevməklə, ondan zövq almaqla kəşf edəcəyik)* (cizgi filmi).

Bu, nədir? Bu, sənin **daxili orqanizmindir**. Bu **fikirləşən*** beynimdir, nəfəs alan ağciyərlərim*, ürək* qan ötürür *(Bu, sənin orqanizminin və daxili orqanlarının elektron maketidir)* (cizgi filmi).

Azərbaycan dilinin lüğət tərkibi zəngin olduğu halda, dublyajda dilimiz sönük və çox quru təsir bağışlayır. Müşahidə olunan növbəti norma pozuntusu tautologiya və sözlərin yersiz təkrarı ilə bağlıdır:

Mənim bir xasiyyətim var, hansı oğlan **mənim (izafi söz) qızıma rast gəlsə (qızımla evlənmək istəsə)**, onda **gerəy*** mənimlə haqq-hesab çürütsün. Bəlkə də, üç nəfərlə bacara bilmərəm, amma işdir, **olar*** mənimlə **bacarmasa, (fikir nata-mamdır)**. Qızımın yanında onu qoruya bilən bacarıqlı, dürüst, **cəsəətli*** birinin olduğunu **görməy*** istərdim. Mən **kral olduğum (özümüm kral kimi hiss etdiyim)** üçün istəyirəm ki, **mənim (izafi söz)** şahzadəmi də qoruyan, onun qayğısına qalan mənim kimi güclü* biri olsun. Çünki **mən (izafi söz)** heç vaxt razı olمام ki, mənim **(izafi söz)** qızımın həyatında olan şəxs qorxaq, cəsəətsiz biri olsun (sənədli film).

Axı bizim Sezar çox **gözəldir**. Bu adi **gözəllik** deyil. Elə-belə **gözəllik** deyil. Bu gözəlliyin son həddidir. Güzgü Sezarın **gözəlliyindən daha çox gözəllik əks etdirmək iqtidarında deyil**. Çünki bu, mümkün deyil. Axı Sezar hamıdan **gözəldir**. Bu, bu, mümkün deyil, mümkün deyil. Amma o Sezarın **gözəlliyindən az olan gözəlliyi** əks etdirə bilməz. Hətta Sezar nə qədər təvazökar olsa belə, axı bu, Sezarın **gözəlliyinə** qarşı bir təhqir olar (bədi film).

Təəssüf hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, dublyaj olunan filmlərin monitoringi zamanı aşkara çıxardığımız yanlışlıqlar ana dilimizin inkişafına mane olur, ədəbi dilimizə yad təsirlərin nüfuz etməsinə yol açır. Ana dili bizim ən mühüm mənəvi dəyərimizdir. Üldə vətəndaşlıq borcudur. Biz Azərbaycan ədəbi dilinin bütün norma və prinsiplərinə riayət etməklə həm səliss, rəvan nitqə, savadlı danışıq qabiliyyətinə malik ola, həm də milli kimliyimizi qoruya bilərik.

Günəl HACIYEVA,
Dövlət Dil Komissiyası yanında
Monitoring Mərkəzinin
aparıcı mütəxəssisi